

Лорд Дансени

Изабрана фантастика 1

Превод
МИЛАН МИЛЕТИЋ

— БУКЕФАЛ —

Београд | 2023

Англо-ирски фантаста, Лорд Дансени, извршио је немерљив утицај на развој фантастичне прозе 20. века. Његове снене приче надахњивале су ауторе попут Лавкрафта, Толкина, Урсуле ле Гвин, Фрица Лајбера и других. „Нико није у стању да опонаша Дансенија, а извесно је да је то пробао свако ко га је читао“, наводи амерички писац Катарина Лусил Мур.

Едвард Џон Мортон Дракс Планкет, који ће по очевој смрти, 1899. године, постати осамнаести барон Дансени, средишња је фигура фантастике двадесетог века. Рођен је у Лондону, 24. јуна 1878. године, у аристократској породици англо-ирског порекла. Дансени ће до краја живота (1957), остати веран својим коренима, можда за нијансу претежући на енглеску страну. Необично звучи, али током свог образовања, нарочито у почетку, није показивао никакво нарочито занимање за књижевност, а његов првенац, неубедљива песма објављена 1897.

године у часопису „Пел Мел“, уопште није наговештавала педесетогодишњу, чудесну књижевну каријеру.

Пре Дансенија, као прото-зачетнике фантастичне књижевности, наилазимо на Џорџа Макдоналда¹, Вилијама Мориса² и Луиса Керола. Дансени је почео да га улива у потпуно независну књижевну форму, одвајајући га и од књижевне бајке упућене деци и од романтичног псеудоисторијског романа. Његова првенствена иновација било је стварање „другог света“, потпуно независног од познате историјске и савремене стварности, света са сопственом митологијом и космологијом. На пример, свет приказан у збиркама прича *Бојови Пејане* и *Време и бојови*, с једне стране је повезан с нашом стварношћу или нашом прошлошћу, а с друге је

¹ Џорџ Макдоналд (1824–1905), шкотски писац, песник и свештеник Конгрегационалне цркве, радикалне гране енглеског калвинизма. Као један од зачетника модерне фантастичне књижевности, дао је изузетан допринос овом новом жанру. Најпознатија његова дела су *Фанџазије* (1858), *Принцеза и њоблин* (1872) и *Лилиџ* (1895).

² Вилијам Морис (1834–1896), енглески писац, песник и, уз Џорџа Макдоналда, један од зачетника жанра фантастичне књижевности. Најупечатљивију фантастичну прозу саставио је последње деценије живота, на пример *Шума с оне сйране свеџа* и *Зденац на крају свеџа*.

крајње несталан и нејасан – много несталнији од Толкинове „Средње земље“. Елементи митографије којој се Дансени приклонио већ су постојали и није тешко сетити се извесних измишљених светова из ранијих епоха. Међутим, Дансенијева творевина била је изузетна по обиму и стварна сама по себи. Дансенијев свет није сан или алегорија, као код Џорџа Макдоналда и Луиса Керола. Готово истовремено с Дансенијем, извесни приповедачи – пре других, Џејмс Метју Бари и Л. Френк Баум – приближили су се ободима тог „другог света“. Али свет Пегане није Недођија или Оз.

Дансени је био први који је напустио идеју о непосредном надахњивању из постојећих митологија, тако што би их тумачио или преправљао, насупрот Џорџу Макдоналду, који се у својим романима користио хришћанским „митом“, и насупрот Вилијаму Морису, који се ослањао на немачку традицију – паганску и средњовековну. Дансени је саздао сопствену митологију, која је функционисала сасвим независно. Тиме је себе поштедео потребе за оригиналним митом и светом будућности (као код Хоџсона) или световима на другим планетама (као код К. С. Луиса). Тиме је Дансени отворио пут Толкину и другима. Још пре Толкина, изложио је

разлоге за савремену потребу за фантастичним „световима“ – могуће је да је то било идеолошко бекство.

Међутим, треба признати да Дансени није био нарочито доследан. Саздавши нови свет и нову митологију у својим раним збиркама, практично их је у будућности оставио по страни. Иако у многима од псеудо-оријенталних слика у каснијим причама (на пример, у збиркама *Сањарева ѝриче* и *Књија чуда*) одјекује свет Пегане, опште узев овакву атмосферу, јединствену за своје време, Дансени је оставио за собом. У каснијим причама, измишљене (нове) и непоновљиве слике богова које је сам саздао, постоје напоре с боговима из познатих митологија. Радња се одвија и у фантастичним земљама Истока, и у неодређеној прошлости Европе, а све више – у садашњости.

Дансени је, можда би могло да се каже, био скучен чак и у оквиру свог сопственог света; желео је да својим читаоцима понуди „нове светове“, како обећава на почетку *Књије чуда*. У стварности, Дансени је несумњиво еволуирао од жанра фантастичне књижевности, у којем је створио нешто ново и јединствено, до нешто традиционалније „чудне приче“.

Прво своје остварење, збирку *Бојови Пејане*, објавио је 1905. године, стекавши обожаваоце, између осталих, и у Вилијаму Батлеру Јејтсу, Радјарду Киплингу и Лејди Грегори. *Сањарење људи* (1910), могли бисмо да сагледамо очима Аристотела, а ипак не бисмо били кадри да кажемо одакле ове приче долазе, да ли с истока, да ли из још неоткривених предела Африке, да ли с миомирисом магнолије, али свакако се души обраћају најпријатнијим додиром. И у овој збирци Дансени је раскошан и поетичан, другачијег Дансенија не бисмо могли ни да замислимо. Као велики визионар, Дансени упорно брани једнакост измишљених светова и овог стварног, а тај његов мотив надаље се среће код многих аутора 20. века, а његови најважнији ликови су пророци, астролози, митолошке звери, облаци, кишне глисте и све могуће врсте одбачених ствари, као по некаквом правилу обдарене разумом и способношћу говора.

Ове приче, које су се појавиле уочи Првог светског рата, као да откривају пролаз у други свет, или можда светове. Топоними, имена краљева и краљица, принцеза и уопште јунака прича, оно су по чему посебно познајемо Дансенија: он је ту мајстор без премца. Оно што у овим причама није

Иако се често наводи да је Дансени темељно познавао језик Библије, огроман број богова у Дансенијевом пантеону указује на утицај грчко-римске митологије, а и он сам није се противио таквом закључку. У својој првој аутобиографији из 1938. године, Дансени указује на изворе имагинације:

„Извор све имагинације налази се у нашим пољима, а све створено довољно је лепо за будуће узлете песника. Оно што се назива реализам само запада далеко иза ових узлета, због тога што је човек исувише заинтересован за појединости материјалног; пуко набрајање литица није поезија, али сва сећања на долине и брда, ливаде и шуме, и небо... материјал су за поезију, који само чека да се за њим посегне и да буде изложен погледу оних којима је стало да га опазе.“

До краја друге деценије двадесетог века, Дансени је саставио готово половину највредније фантастичне прозе коју имамо, *Време и бојови* (1906), *Сањареве приче* (1910), *Књига чуда* (1912), *Педесет једна прича* (1915), *Последња књига чуда* (1916), *Приче о њири хемисфере* (1919), као и две збирке

драма: *Пејџ комада* (1914) и *Комади о бојовима и људима* (1917). Његови обожаваоци, нема сумње, воле његове приче управо због утиска о „далеким, другим световима“ у којима је, иако су производ чисте имагинације, могуће пронаћи уточиште од „стварног“ света.

Дансенијево дело одликовало се извесном готово успореном тежњом према реализму и научној фантастици, што је постало очигледно четрдесетих и педесетих година двадесетог века, то јест последње две деценије његовог живота. То ипак није било од такве тежине да он не остане признати аутор фантастике, све до појаве *Госпођара њрсијенова*. Дансенијево мишљење о овој Толкиновој епопеји, остаје нам непознато. Мала је вероватноћа да би му се роман допао. Поред тога што је пред крај живота Дансени напустио фантазију, треба имати на уму дубоку идеолошку разлику између Дансенија и Толкина. „Приватни свет хришћанина“ – Толкина – није могао а да не буде запањујуће различит по духу и садржају. Дансенијева реакција на *Свемирску њирилоију* К. С. Луиса је позната – и она је далеко од усхићења.

Дансени је фантазији подарио нов метод и нов стил, премда су његови језички експерименти били

много умеренији него на пример код Вилијама Мориса али је он, при том сјединивши стилистику високе ренесансе, ирских сага и источњачких бајки, нема сумње успео да развије егзотичан, отмен, модеран стил приповедања. Тај стил био је потпуно прикладан за излагање митова које је сам створио., и управо тај стил, свесно или не, неколико деценија подражавали су аутори фантастичне књижевности.

Увод

Пре него што су се богови попели на Олимп, или чак пре него што је Алах био Алах, већ се нарадио и наодмарао МАНА-ЈУД-СУШАЈ.

У Пегани постоје Мунг, Сиш и Киб, као и створитељ свих н богова, који се зове МАНА-ЈУД-СУШАЈ. Поред тога, ми верујемо у Руна и Слида.

И од давнина се говорило да су све ствари створили нижи богови, не рачунајући само МАНА-ЈУД-СУШАЈА, који је створио богове и после тога се одмарао.

И нико не може да се моли МАНА-ЈУД-СУШАЈ, него само боговима које је он створио.

Али на крају ће МАНА-ЈУД-СУШАЈ заборавити на одмор и поново ће стварати нове бого-

ве и друге светове и уништиће богове које је претходно створио.

А богови и светови ће уминати, и остаће само МАНА-ЈУД-СУШАЈ.

О Скарлу добошару

Кад је МАНА-ЈУД-СУШАЈ створио богове и Скарла, Скарл је створио добош и почео да удара по њему, а по добошу је могао да удара вечно. Затим, због тога што се уморио од стварања богова, као и због ударања Скарла, и заиста се МАНА-ЈУД-СУШАЈ придремало и он за спа.

И тад се богови ућуташе, кад су видели да МАНА спава, и Пегана се ућута, не рачунајући Скарлово ударање о добош. Скарл је седео на измаглици испред ногу МАНА-ЈУД-СУШАЈ, изнад богова Пегане, и тамо је ударао о свој добош. Неки кажу да су Светови и Сунца само одједи Скарловог добоша, а други кажу да су то снови који се роје у глави МАНЕ, због Скар-

ловог ударања у добош, како већ може да сања онај чији починак ремети звук песме, али то нико не зна, јер ко је чуо глас МАНЕ-ЈУД-СУШАИ, то јест ко је видео његовог добошара?

Било зима, било лето, било да је међу световима јутро или је ноћ, Скарл је И даље ударао о свој добош, јер циљеви богова још нису били достигнути. Понекад се Скарлова рука умори; али он и даље удара у свој добош, како би богови могли да обављају посао богова, а светови да се окрећу, јер ако он, макар на тренутак, престане, онда ће МАНА-ЈУД-СУШАИ почети да се буди, и више неће бити ни светова ни богова.

Али кад, на крају, Скарлова рука престане да удара у добош, тишина ће запрепастити Пегану као гром у пећини, а МАНА-ЈУД-СУШАЈ прекинуће свој починак.

Затим ће Скарл напртити свој добош на леђа и поћи у бездан с оне стране светова, због тога што је то КРАЈ, и Скарлов посао је завршен.

Можда ће се појавити некакав нови бог, коме ће Скарл служити, или ће можда нестати; али Скарлу то није важно, јер он је обавио Скарлов посао.

О стварању светова

Кад је МАНА-ЈУД-СУШАЈ створио богове, постојали су само богови, и Они су седели у сред Времена, јер испред њих је било онолико Времена колико и иза, јер оно није имало ни крај ни почетак.

А Пегана је била без топлоте, светлости или звука, не рачунајући само добошарење Скарла; поред тога Пегана се налазила Усред Свега, јер испод Пегане налазило се оно што је било изнад, а испред ње лежало оно што је лежало иза ње.

Затим богови рекоше, изводећи божанске покрете и споразумевајући се рукама, како не би укаљали тишину Пегане; дакле, затим богови рекоше једни другима, споразумевајући се

рукама: „Дајте да створимо светове како бисмо се забавили док се МАНА одмара. Дајте да створимо светове, Живот и Смрт, боје на небу; само да не нарушимо тишину Пегане.“

Затим подигоше руке, при чему свако бог у складу са својим знаком, и створише светове у сунца, и сместише светлост у небеске куће.

А онда богови рекоше: „Дајте да човек трага, да трага и никад не сазна за разлог стварања богова.“

И подигавши руке, сваки бог према свом знаку, створише Светло с лепршавим репом, да би претражује с краја на крај Светова и да се поново врати за сто година.

Човече, кад угледаш комету, знај да још неко тражи осим тебе и и да никад неће открити.

Тад богови рекоше, и даље говорећи рукама: „Нека буде сад Стражар да мотри“.

И направише месец, с лицем смежураним од мноштва планина и избразданим хиљадама долина, тако да бледим очима посматра игре нижих богова и надзире док се МАНА-ЈУД-СУ-ШАЈ одмара; да надзире, да мотри на све ствари и да буде тих.

Садржај

О аутору	7
----------------	---

Богови Пегане

Предговор	23
Увод	25
О Скарлу добошару	26
О стварању светова	28
О игри богова	31
Песма богова	33
Изреке Кибове	34
О Сишу	35
Изреке Слидове	38
Дела Мунгова	41
Појање свештеника	44
Изреке Лимпанг-Тунга	45
О Јаохарнет-Лахају	49
О Руну, богу идења, и о хиљаду кућних богова	50
Побуна кућних богова	55
О Дорозанду	59

Лорд Дансени

Око у пустоши	63
О створењу које није ни бог ни звер	66
Пророк Јонат	71
Пророк Јут	73
Пророк Алхирет-Хотеп	74
Пророк Кабок	75
О несрећи која је задесила Јун-Илара поред мора, и о градњи куле Свршетка дана	78
О томе како су богови разорили Сидит	81
О томе како је Имбаун у Арадеку постао првосве- штеник Свих богова осим Једног	86
О томе како је Имбаун срео Зодрака	90
Пегана	94
Изреке Иманаунове	100
О томе како је Имбаун говорио краљу о Смрти ...	103
О Ауду	104
Река	105
Птица судбине и крај	109

Сањареве приче

Предговор	115
Полтарнис, посматрач океана	117
Благодарос	138
Лудило Анделспруца	147
Тамо где се плима спушта и диже	154
Бетмора	164

Изабрана фантастика 1

Залудни дани на Јану	172
Мач и идол	205
Залудан град	216
Човек-хашиш	226
Сироти стари Бил	237
Просјаци	247
Каркасона	253
У Закарату	276
Поље	283
Дан за гласање	289
Несрећно тело	295

Књига чуда

Увод	305
Невеста човека-коња	307
Потресна прича о златару Тангобринду	316
Кућа сфинге	323
Могућа пустоловина три човека од пера	329
Недозвољене молитве идолопоклоника Помба ...	337
Плен из Бомбашарне	345
Госпођица Кабиц и романтична аждаја	354
Поход на краљичине сузе	360
Ризница Гибелина	371
Како би Нат своје умеће примењивао на Гноле ...	379
Како је човек, као што је предсказано, стигао у град Никад	389

Крунисање господина Томаса Шапа	399
Чу-Бу и Шимиш	408
Чаробни прозор	416
Епилог	426